

Yana Prystupa

Kultura polityczna Ukrainy w procesie przemian

1. Definicja i struktura pojęcia „kultura polityczna”

Pojęcie kultury definiowane jest na ogół jako orientacje, wartości, normy i cele podzielane przez ludzi i wytworzone w długotrwałych procesach interakcji¹. Pojęcie kultura polityczna zostało wprowadzone do nauk politologicznych dopiero w latach 50. XX w. Impulsem do rozpoczęcia badań nad kulturą polityczną był upadek Republiki Weimarskiej oraz zwycięstwo narodowego socjalizmu i Hitlera w Niemczech, a także powstanie nowych państw w Azji i Afryce w wyniku procesów dekolonizacyjnych. Zainteresowanie naukowe wzbudzały przychylne odrzucenia w tych krajach zachodnich wzorców politycznych oraz trudności w kształtowaniu stabilnych systemów politycznych. W ten sposób na początku lat 50. zrodziła się koncepcja „kultury politycznej”, a w 1956 r. jej definicja zaproponowana przez prof. G. Almonda. Zdefiniował on kulturę polityczną jako „całościowy indywidualnych postaw i orientacji uczestników danego systemu politycznego”². Badacz wyodrębnił trzy typy orientacji: 1) kognitywne (wiedza o systemie politycznym, role polityczne w nim pełnione oraz wejścia (*input*) i wyjścia (*output*) z systemu); 2) afektywne (odczucia i emocje względem systemu politycznego), 3) racjonalne (ocena podmio-

tów politycznych)³. Można zatem przyjąć, że kultura polityczna to system subiektywnych postaw (*attitudes*) i orientacji względem sfery politycznej (*politics*). Wielkim osiągnięciem Almonda i Verby było opracowanie modeli kultur politycznych, w ramach których wyróżnić należy trzy „czyste” typy kultury politycznej (parafialna, poddańcza, partycypacyjna) oraz jeden typ mieszany, łączący w sobie wszystkie trzy typy „czyste” – kultury obywatelskiej. W koncepcji kultury obywatelskiej autorzy kładą nacisk jednak nie na zwykły akt uczestnictwa w życiu politycznym, lecz rozbudowują partycypację o kategorię motywacji oraz wysokiej subiektywnej kompetencji. W teorii Almonda i Verby pojęcie *competence* porównywane jest do kategorii zdolności obywatelskiej, czyli jak ludzie oceniają własną zdolność do wywierania wpływu na politykę oraz zdolność dokonywania realnych zmian w społeczeństwie.

Inny przedstawiciel szkoły behawioralnej, W. Rosenbaum, zaproponował schemat orientacji względem systemu politycznego: orientacje względem instytucji państwowych, stosunek do „obcych” w systemie politycznym, stosunek do własnej partycypacji politycznej.

Elementami kultury są wytwory materialne, wzorce postępowania, hierarchia wartości oraz instytucje społeczne. Podsta-

Tabela 1. Orientacje względem systemu politycznego

Orientacja	Operacjonalizacja pojęć
Polityczna identyfikacja	Narodowość; polityczne wspólnoty i grupy
Zaufanie	Gotowość współpracy z różnymi grupami; członkostwo w grupie; zaufanie do grupy itd.
Stosunek do reżimu politycznego	Wiara w legitymację reżimu; ocena instytucji oraz symboli państwowych; zaangażowanie na rzecz poparcia lub sprzeciwu wobec reżimu politycznego
„Reguły gry”	Proces decyzyjny; koncepcja praw i obowiązków władzy i obywateli; stosunek do opozycji, współdziałanie władzy i opozycji w ramach systemu
Partycypacja w życiu politycznym	Wiara w możliwość zmian politycznych; wysoka partycypacja w życiu politycznym i przekonanie, że władza jest odpowiedzialna za własne czyny
Kompetentność	Zainteresowanie polityką, wiedza o systemie politycznym; częstotliwość udziału w wyborach oraz innych formach partycypacji
Orientacje „input-output”	Satysfakcja z funkcjonowania reżimu politycznego

Źródło: Polityczna kultura: teoria, problemy, perspektywy, Kijów 2004.

wowymi składnikami kultury politycznej są symbole polityczne, wzorce działania politycznego oparte na określonym katalogu wartości politycznych oraz postawy polityczne. Korzystając z myśli M. Foucaulta, można zasugerować, że kultura polityczna jest obecna w każdym fenomenie naszego życia, wywierając pośredni bądź bezpośredni wpływ na działania, idee oraz nadzieje społeczeństwa i elit.

Przedstawiciele szkoły behawioralnej przyjmowali, że preferencje i wartości kształtujące kulturę polityczną to kategorie trwałe i stabilne, a kultura polityczna jest uformowanym historycznie, dość trwałym środowiskiem systemu politycznego⁴. Jak zaznacza L. Diamond, teoriom kultury politycznej właściwy jest kauzalny determinizm, albowiem kultura polityczna determinuje struktury polityczne i zachowanie polityczne, a elementy tej kultury są trwałe i odporne na zmiany⁵. Przykładem takiego determinizmu jest podejście L. Pye’a, który zakłada, że kultura polityczna jest niezmienne stabilna i odporna na zmiany, albowiem

zakorzeniona jest w historiach narodowych oraz w osobowościach ludzi, które są kształtowane w okresie wczesnej socjalizacji. L. Pye ponadto akcentuje, że kultura polityczna jest decydującym czynnikiem rozwoju systemu politycznego. L. Diamond, odwołując się do badań Almonda, stwierdza, że determinizm w interpretacji wpływu kultury na demokrację jest błędem metodologicznym. Związki przyczynowe są obustronne, albowiem zarówno wartości i postawy mają wpływ na strukturę i efektywność systemu, jak i struktura ma wpływ na postawy, aczkolwiek te kategorie nie warunkują się nawzajem. Almond zatem wnioskuje, że kognitywny, emocjonalny i racjonalny wymiar kultury politycznej stanowi substrat relatywnie plastyczny, podlegający zmianom w zależności od osiągnięć reżimu, doświadczeń historycznych oraz politycznej socjalizacji⁶.

Kultura polityczna nie zawsze poddaje się jednak badaniom kwantytatywnym, które ponadto nie zawsze odzwierciedlają rzeczywiste tendencje i procesy zachodzące w społeczeństwie. Sięga się wówczas

do analizy jakościowej. Podejście to traktuje kulturę polityczną jako sferę działania symbolicznego. Największą przydatność tego podejścia obserwuje się zaś w badaniach nad społeczeństwami totalitarnymi czy też posttotalitarnymi. Badaniom poddawana jest symbolika polityczna zawarta w obchodach świąt państwowych, obyczajowości ludowej, przywiązaniu do określonych wydarzeń historycznych, a także postaci i bohaterów z historii. Dobitym przykładem antropologicznego podejścia do analizy kultury politycznej jest praca J. Kubika *The politics of symbols against the symbols of power*⁷.

Jak zaznacza W. Baluk, czynniki kulturowy i etniczny odgrywają istotną rolę w procesach transformacji demokratycznych na obszarze większości państw ZSRR⁸. Zdaniem T. Kuzio, zachodni badacze często nie dostrzegali ogromnego znaczenia czynnika procesów narodotwórczych oraz rozwoju kultury obywatelskiej w procesach transformacyjnych⁹. T. Karl i F. Schmitter są zdania, że powstanie identyfikacji i jedności narodowej stanowi przesłankę do zainicjowania przemian politycznych i gospodarczych¹⁰ oraz stanowi ważny czynnik na drodze ku demokracji skonsolidowanej¹¹. Jak zaznacza amerykańska badaczka C. Wanner, zinstytucjonalizowana kultura narodowa jest znaczącym elementem osobowości społecznej, dzięki której jednostka zostaje powiązana z państwem. A zatem państwo jest zainteresowane pełnym ukształtowaniem zinstytucjonalizowanej kultury politycznej w społeczeństwie, by połączyć poszczególne jednostki w naród¹².

2. Historyczne uwarunkowania rozwoju kultury politycznej na Ukrainie

Analiza kształtowania się i rozwoju kultury politycznej Ukrainy nie jest możliwa bez

sięgnięcia do historycznych uwarunkowań powstania państwa ukraińskiego. Należałoby wyodrębnić dwie grupy czynników, które zadecydowały o niepodległości Ukrainy: zewnętrzne i wewnętrzne. Do czynników wewnętrznych należałoby zaliczyć totalny kryzys radzieckiego systemu politycznego i gospodarczego. Ważną rolę w procesie zdobywania niepodległości odegrała ukraińska elita polityczna, albowiem nomenklatura partyjna dążyła do uniezależnienia się od centrum. W latach 70. XX w. zaczął się proces aktywizacji sił narodowo-demokratycznych, który w latach 80. nabierał cech ruchu państwowotwórczego. Kolejnym istotnym czynnikiem jest poparcie społeczeństwa dla idei niepodległości, które wynikało z nadziei na poprawę warunków życia po oderwaniu się od upadającego systemu komunistycznego. Należy jednak pamiętać, że świadomość narodowa Ukraińców na początku lat 90. XX w. była znikoma. Niepodległość nie była wynikiem świadomej i długotrwałej walki. Powstała na skutek zbiegu historycznych procesów i okoliczności, przede wszystkim upadku układu komunistycznego. Podstawowym czynnikiem zewnętrznym jest więc globalny kryzys komunizmu i porażka ZSRR w zimnej wojnie. Należy również odnotować, że na Ukrainie miała miejsce prosta reprodukcja elit, co oznacza, że osoby, które zajmowały pozycje władcze uprzednio zajmują je nadal i/lub zajmujące obecnie stanowiska zajmowały je także przed upadkiem systemu. Niezależnie jednak od tego, że opozycja demokratyczna na Ukrainie istniała i odegrała niebagatelną rolę w przemianach ustrojowych, to jednak nie była masowym ruchem społecznym lub narodowym i nie cieszyła się powszechnym poparciem, jak np. w Polsce. Już na początku transformacji ukraińska elita zetknęła się z koniecznością określenia racji stanu oraz własnych interesów narodowych. Ale nieprzygotowanie elit, nieumiejętność ukształtowania nowego katalogu wartości, które stworzyłyby pod-

waliny modernizacji społeczeństwa post-totalitarnego oraz skomplikowana sytuacja geostrategiczna tuż po rozpadzie ZSRR stanowią główne przyczyny powierzchownego i dyletanckiego traktowania kwestii kształtowania narodu ukraińskiego na początku lat 90. Podsumowując, niepodległe państwo ukraińskie powstało jako wynik kompromisu między słabym politycznie ruchem narodowo-demokratycznym i nomenklaturą radziecką. Kompromis ten świadczy o stanie masowej świadomości politycznej, która nie była na tyle silna, by stać się podstawą procesów demokratyzacyjnych na Ukrainie. Kultura polityczna na Ukrainie kształtowała się pod wpływem dwóch podstawowych czynników: indywidualistycznych cech mentalności ukraińskiej oraz wielowiekowej bezpaństwowości¹³.

Jak zauważa ukraiński politolog R. Szporluk, niepodległa Ukraina, ukształtowana w 1991 r., jawiła się jako terytorialna jednostka, *de facto* sukcesor Ukraińskiej SRR, nie zaś jako państwo etniczne. Podstawą kultury politycznej nowego państwa stała się kategoria obywatelstwa, a nie przynależności etnicznej¹⁴. Nomenklatura postradziecka stwierdziła, że źródłem władzy w nowym państwie jest „naród Ukrainy”, modyfikując w ten sposób koncepcję „narodu radzieckiego”, czyli zlepek różnych grup etnicznych, reprezentujących różne kultury oraz obszary językowe. Potwierdza to występowanie fenomenu tzw. denacjonalizacji elit politycznych na Ukrainie oraz sterowanego przez metropolię pogłębiania ogromnej przepaści między elitą a społeczeństwem. M. Riabczuk z kolei zaznacza, że Ukraina, jak każda kolonia, ucierpiała od narzuconego jej przez kolonizatora syndromu negatywnego *self-image* lub kompleksu niższości wobec swoich kolonizatorów¹⁵. „Skolonizowana grupa etniczna, zmuszona przez swego kolonizatora, przejmuje oraz przyswaja obcy system stereotypów, który nie jest jedynie obcy, lecz wyrażnie wrogi i poniżający. Przyjmując obcy sys-

tem wartości, skolonizowane społeczeństwo wchodzi w coraz ostrzejszy konflikt ze sobą – aborygen coraz bardziej nienawidzi siebie samego”¹⁶. Istotną konsekwencją epoki totalitarnej jest przetrwanie tzw. powierzchownej symbolicznej tożsamości, czyli kompleksu symboli legitymizujących i integrujących system radziecki¹⁷. W świadomości społecznej kultywowane było pojęcie „ofiary historii” czy też złowrogich oraz obcych sił, co z kolei zapewniło wysoką funkcjonalność kategorii „wroga”, „obcego” oraz podziału na „my” i „oni”. Im gorsze jest dzisiaj życie, tym potężniejszy jest bohaterski mit wielkiej przeszłości oraz symbolicznych osiągnięć państwa¹⁸. Wiąże się z tym jednak interesujący z punktu widzenia kulturologii paradoks, albowiem taki typ „negatywnej tożsamości” staje się jednocześnie źródłem negatywnych symboli i mitów uciemzonego narodu. W warunkach występowania głębokich podziałów kulturowych oraz rozszczepienia społeczeństwa według osi orientacji geopolitycznych, istotnego znaczenia nabiera kwestia wzajemnego zwalczania się „kolonialnego” i „antykolonialnego” dyskursu. Niektórzy autorzy są zdania, że na Ukrainie występuje „cicha stagnacja dyskursu post-totalitarnego”¹⁹. Z jednej strony wydarzenia z okresu pierestrojki i początku lat 90. przerwały ciągłość procesów i praktyk społeczno-politycznych charakterystycznych dla doby socjalizmu. Z drugiej zaś cały bagaż doświadczeń społecznych i politycznych z okresu niepodległości opiera się na wzorcach i schematach posttotalitarnych. Totalitarna przeszłość, utraciwszy swoją legitymację w świetle formalnym, rzutuje zatem na procesy polityczne w sposób zawołowany. Mamy więc do czynienia z niekończącym się procesem mimikry kulturowej, polegającej na dostosowaniu się archetypów totalitarnych do nowych warunków społeczno-politycznych. Istotną rolę w procesie zakorzeniania się wzorców totalitarnych odgrywa brak refleksji nad przeszłością totalitarną zarówno na poziomie elit, jak

i społeczeństwa *sensu largo*. M. Riabczuk akcentuje konieczność wypracowania jakościowo nowego podejścia kulturologicznego, które pozwoli na stworzenie nowej tożsamości wspólnoty narodowej. Riabczuk proponuje zatem podejście postkolonialne jako wypracowanie dialogu między kulturą kolonialną i antykolonialną. Dialog ten nie prowadzi do powstania eklektycznej mieszaniny tych obu kultur czy też kategorię wyboru jednej z nich. Istotą jego jest stworzenie nowej identyfikacji na podstawie krytycznego prze-myślenia obu tych podejść kulturowych²⁰. Zdaniem innego autora, M. Mychalczeki, społeczna świadomość narodu ukraińskiego jest nazbyt „chaotyczna, złożona oraz nieustrukturyzowana; jest mieszkanką różnych idei, mitów, złudzeń i stereotypów”²¹. Prze-bywanie Ukrainy w składzie imperialnych struktur politycznych, fiasko prób utworzenia państwa ukraińskiego, okrucieństwa epoki stalinizmu oraz wiele innych wyzwań historycznych pozostawiły ogromny ślad na kulturze politycznej Ukraińców.

3. Cechy ukraińskiej kultury politycznej

Ukraiński politolog W. Lisowij wyróżnia cztery negatywne konsekwencje kolonizacji: 1) moralny, prawny i polityczny nihilizm; 2) brak świadomości obywatelskiej, co tworzy typ człowieka zależnego i bezwładnego; 3) etatyzm; 4) nihilizm narodowy²². W społeczeństwie ukraińskim dominuje nieufność wobec prawa tudzież negacja autorytetów w sferze moralnej, religijnej bądź politycznej. Wynika to, zdaniem autora, z absolutyzacji dyktatury oraz kultu siły. „Wola klasy (innymi słowy, wola dyktatora lub biura politycznego) jako źródło moralności, prawa i polityki jest zarazem podstawowym ideologicznym źródłem nihilizmu w komunizmie”. Dobitym przykładem trwałego za-

korzenia kultu siły w kulturze Ukraińców mogą być badania socjologiczne przeprowadzone w 2003 r., mające na celu określenie, kogo Ukraińcy uznają za bohaterów wszech czasów. Z badań tych (tab. 2) wynika, że większość wyodrębnionych postaci stanowi personifikację kultu siły w różnych odmianach: fizycznej (sportowcy), wojskowej (Bogdan Chmielnicki) czy też etatystycznej – w postaci wszystkich trzech prezydentów Ukrainy w XX w.

Tabela 2. Wyniki badań socjologicznych, „Kto jest bohaterem wszech czasów?”

Imię, nazwisko	%
Taras Szewczenko	58,3
Bogdan Chmielnicki	26,5
Bracia Kliczko	22,3
Lesia Ukrainka	17,8
Mychajło Hruszewski	13,8
Iwan Mazepa	12,0
Andrij Szewczenko	9,8
Iwan Franko	9,0
Leonid Kuczma	8,3
Leonid Krawczuk	4,5

Źródło: O. Zabużko, *Notre Dame d'Ukraine: Ukrainka w konfliktach mitologii*, Kyiv 2007, s. 31.

Jak zauważa O. Zabużko, kult siły w społeczeństwie postindustrialnym jest oznaką nie tylko politycznej infantylności młodego narodu, lecz nade wszystko zdradza narodową słabość, kolektywne poczucie bezsilności oraz zagrożenia dla istnienia narodu i państwa²³. Autorka wnioskuje, że kult siły i gloryfikacja bohaterów kojarzących się z siłą (często również fizyczną) według teorii C. Junga odzwierciedla poziom „kolektywnej nieświadomości”, tworząc obraz „idealnego siebie”. Jest to zarazem przejaw narodowej bezsilności, która jest projekcją ukrytej i gromadzonej przez wiele lat kolonialnej agresji²⁴.

Jedną z konsekwencji moralnego i politycznego nihilizmu jest absencja świadomości obywatelskiej, a co za tym idzie – ukształtowanie postkomunistycznego typu człowieka – *homo postsovieticus*. Jest to człowiek bierny i zależny lub zniewolony, nastawiony konformistycznie i niezdolny do stwierdzenia tożsamości ani własnej, ani tym bardziej narodowej. Według wyników badań socjologicznych, przeprowadzonych w 1999 r., 60% respondentów uważa, że wszystko w państwie zależy od warunków zewnętrznych, a tylko 15% myśli, że od nich samych²⁵. W 2000 r. jedynie 35% respondentów określało się jako „obywatele Ukrainy”. Można zatem zaryzykować twierdzenie, że w państwie zaczął dominować proces alienacji społeczeństwa od państwa, które było pochłonięte kształtowaniem nie obywatelskiej, lecz etatystycznej tożsamości. Innymi słowy, władza i społeczeństwo należą do dwóch różnych światów, które spotykają się przy okazji wyborów parlamentarnych i prezydenckich. Zrodziło to wysoką nieufność wobec prawa, instytucji państwowych oraz elit politycznych. M. Riabczuk tłumaczy nieufność wobec prawa i polityki tym, że w państwie przyjęto model tzw. *blackmail state*, czyli państwa szantażu. Istota modelu polega na tym, że miejsce poprzedniego modelu, opierającego się na szantażu ideologicznym, zajął system relacji wewnątrzpaństwowych, opierających się na szantażu gospodarczym. Innymi słowy, państwo stwarza takie warunki, w jakich żaden obywatel nie jest w stanie przetrwać bez naruszenia prawa²⁶. Mamy zatem do czynienia z rozrastającym się etatyzmem, który – jak wcześniej sygnalizowałam – jest spuścizną po ZSRR. Absolutyzacja państwa ma dwa wymiary. Po pierwsze, dla przeciętnego obywatela państwo jest instytucją ograniczającą prawa, ale jednocześnie źródłem bezpieczeństwa socjalnego i politycznego. Po drugie, w percepcji nomenklatury państwo jest wartością absolutną, natomiast rządzące elity

są gwarantem tej wartości. Taki typ myślenia spowodował ukształtowanie się mentalności określanej przez badaczy mianem „feudalno-komunistycznej”, która wytwarza pewien model zależności klientelistycznych na wszystkich szczeblach administracji²⁷. Ponadto – jak zauważa M. Riabczuk – kolejnym skutkiem ubocznym „oligarchicznego budowania państwa, a nie narodu” jest wysoki stopień paternalizmu wśród obywateli Ukrainy²⁸. Przykładem są wyniki badań socjologicznych przeprowadzonych przez Centrum Razumkowa. Respondentów zapytano: „Kto zgodnie z konstytucją jest źródłem władzy na Ukrainie?”. Wyniki były następujące: 32% – „Prezydent Ukrainy”, „Nie wiem/trudno powiedzieć” – 28,8%, „Naród Ukrainy” – 17,7%, „Rada Najwyższa” – 15,1%, „Sąd Konstytucyjny” – 4,4%, „Rada Ministrów” – 2,8%²⁹.

Istotną cechą ukraińskiej kultury politycznej jest także tzw. nihilizm narodowo-etniczny, którego korzenie również sięgają okresu podporządkowania ziem ukraińskich byłym imperiom. Głównym jego źródłem była kultywacja w ramach idei internacjonalizmu pogardy dla kulturowej odrębności jakiegokolwiek narodu nierosyjskiego. O. Zabużko określa nihilizm narodowy mianem syndromu „narodowej nieprzytomności”. I rzeczywiście, znaczna część społeczeństwa ukraińskiego nie identyfikuje się z „ukraińskością”, lecz z lokalnością, określając się mianem „tutejsi”.

Zdaniem M. Riabczuka i S. Grabowskiego, ukraińska kultura polityczna dzieli się na trzy odłamy, którym przypisywane są trzy podstawowe rodzaje tożsamości dominujących w społeczeństwie ukraińskim³⁰. Pierwsza, to tzw. kreole, czyli ta część ukraińskiego społeczeństwa, która w sensie politycznym orientuje się na niepodległość, ale w sferze językowej i socjokulturowej odrzuca ukraińskość bądź dystansuje się od niej. Typowym przykładem ukraińskich kreoli jest postkomunistyczna elita polityczna, wywodząca

się z nomenklatury radzieckiej. Po upadku ZSRR stała się ona niezależna w sensie politycznym, jednak w sensie kulturowym była dalej zorientowana na Moskwę. Tuż po ogłoszeniu niepodległości ukraińska elita była zmuszona do poszukiwania nowych źródeł legitymizacji politycznej bądź swojej identyfikacji społeczno-kulturowej. W związku z tym była ona zmuszona do korzystania ze wzorców charakterystycznych dla kultury sowieckiej, dobrze jej znanej czy nawet zakorzenionej głęboko w jej świadomości³¹. Elity postsowieckie rozpoczęły zatem proces budowania narodu „kreolskiego”, bazującego na kontynuacji polityki rusyfikatorskiej i dalszej społecznej marginalizacji „narodowych aborygenów”³².

Drugą grupę stanowią tzw. ludzie radzieccy, czyli wspólnota, dla której wspólne są takie cechy, jak: model gospodarki nakazowo-rozdzielczej, język (dialekt języka rosyjskiego), tradycje i obyczaje, wartości społeczno-kulturowe oraz mitologia, która najczęściej jest substytutem pamięci historycznej. Znaczenie tego typu tożsamości jest niesłychanie duże, albowiem w latach 90. XX w. aż 30% obywateli ukraińskich utożsamiało się z obywatelami ZSRR.

Wreszcie trzecia grupa to „Ukraińcy”. Ich kultura polityczna gruntuje się na kulturze narodowej. Badacze są zdania, że przewaga tej grupy zaczęła być widoczna już w 2002 r. w czasie wyborów parlamentarnych, kiedy zaczął słabnąć związek między orientacją polityczną a używanym językiem, natomiast uwydatniło się znaczenie orientacji społeczno-politycznych, zwłaszcza w regionach wschodnich. Przewaga grupy ukraińskiej, akcentującej swoją przynależność narodowo-kulturową, w pełni ukonstytuowała się dopiero w okresie Pomarańczowej Rewolucji. Kampania prezydencka 2004 r. była tak naprawdę polem walki nie tylko dwóch kontrkandydatów reprezentujących diametralnie różne wartości, lecz przede wszystkim polem walki dwóch typów nacjonalizmów:

gospodarczego nacjonalizmu reprezentowanego przez Janukowycza oraz kulturowo-historycznego nacjonalizmu Juszczenki.

4. Podziały kulturowe na Ukrainie

Analiza typów kultur politycznych na Ukrainie nie byłaby pełna i zrozumiała bez omówienia rozłamu w społeczeństwie ukraińskim według osi społecznej, gospodarczej, politycznej, wyznaniowej i językowej. Po 1991 r. jednym z podstawowych wyzwań dla stabilności państwa ukraińskiego było zachowanie integralności państwowej, zahamowanie procesów dezintegracyjnych oraz zabezpieczenie kulturowej i politycznej jedności poszczególnych regionów Ukrainy. Podstawowym czynnikiem występowania podziałów kulturowych, językowych i tożsamościowych jest historia, albowiem Ukraina jako jednostka administracyjna i w pewnym sensie również polityczna w swoich „dzisiejszych” granicach powstała dopiero w 1954 r. Najczęściej w literaturze przedmiotu mówi się o rozłamie na proeuropejski ukraińskojęzyczny zachód i rosyjskojęzyczny prorosyjski wschód. Wschód cechuje się tzw. bipartyzmem, dualizmem kulturowym i psychologicznym oraz traktowaniem ukraińskości jako produktu ubocznego. Dla wschodnio-ukraińskiej społeczności charakterystyczna jest tzw. kultura kreolska, czyli dominacja języka rosyjskiego, oraz włączenie w rosyjską przestrzeń kultury masowej, funkcjonowanie na szeroką skalę grup oligarchiczno-klanowych, występowanie świadomości sowieckiej, dominacja historycznego mitu o „Rusi – kolebce trzech narodów słowiańskich”, zjednoczenie Rosji i Ukrainy jako aktu sprawiedliwości historycznej, mit o zachodnioukraińskim nacjonalizmie (jest to spuścizna po radzieckim micie o banderowcach – faszystach ze Lwowa), a także

dążenie do postępującej integracji z Federacją Rosyjską. Ukraińcy zachodni nigdy zaś nie przyswoili komunizmu i zawsze traktowali ZSRR jako intruza i reżim okupacyjny, wyznawali wartości europejskie, takie jak demokracja i prawa człowieka, pragnęli wejścia Ukrainy do struktur euro-atlantycznych³³. Na Ukrainie Zachodniej ponadto panuje mit o odwiecznej odrębności i walce o niepodległość Ukrainy jako państwa etnicznego, stosunek do Donbasu i innych regionów wschodnio-południowych jako terenów zrusyfikowanych, którym trzeba pomóc, do Galicji zaś jako do regionalnej ostoji integralności i suwerenności Ukrainy. Jednak jak dalej pisze M. Riabczuk, skoro ten podział jest taki wyraźny, to nieuchronnie powinien doprowadzić do rozłamu w państwie na dwie równorzędne względem siebie części. Problem polega jednak na tym, że nikt z badaczy nie potrafi wskazać granicy, wzdłuż której ten rozłam będzie przebiegał, bowiem Ukraina była poddawana rusyfikacji, a później sowietyzacji stopnio-

wo, region za regionem. W związku z tym bardzo łatwo można znaleźć przejawy „rosyjskości” w zachodnich regionach Ukrainy i *vice versa*. A zatem autor wyraża opinię, że „obie Ukrainy”, „sowiecka” i „europejska”, nakładają się na siebie, co więcej – stanowią dwa symbole ewentualnych kierunków rozwoju Ukrainy, tzn. euroatlantyckiego bądź euroazjatyckiego³⁴. J. Linz wyodrębnił osiem społeczeństw współistniejących w Hiszpanii, S. Rokkan wyróżniał „cztery Norwegie”. Idąc za tym przykładem, można też wyróżnić kilka Ukrain. Najważniejsze jest jednak, by przestać skupiać się na czynnikach geograficznych, a wziąć pod uwagę kulturę polityczną i jej specyfikę³⁵. W związku z tym wspomniany już M. Riabczuk wyróżnia trzy rodzaje wspólnot zamieszkujących Ukrainę: a) Ukraińcy – członkowie narodu ukraińskiego, których łączy język, kultura i tożsamość ukraińska; b) Rosjanie (nie zawsze etniczni) identyfikujący się z Rosją bądź ZSRR; c) „Małorosjanie” – jako etniczny substrat, czyli pewna wspólnota lu-

Tabela 3. Dynamika najbardziej relevantnych typów tożsamości w Doniecku i we Lwowie

1994	1999	2004
Donieck		
Mieszkaniec Doniecka 55,6%	Mieszkaniec Doniecka 54,9%	Mieszkaniec Doniecka 69,5%
Kobieta 48,8%	Ukraińiec 43,6%	Kobieta 46,6%
Człowiek sowiecki 40,0%	Kobieta 41,4%	Ukraińiec 42,7%
Ukraińiec 39,3%	Prawosławny 35,1%	Mężczyzna 34,4%
Pracownik 36,6%	Mężczyzna 30,8%	Emeryt 29,3
Lwów		
Ukraińiec 73,1%	Ukraińiec 76,0%	Ukraińiec 74,8%
Mieszkaniec Lwowa 69,6%	Mieszkaniec Lwowa 74,3%	Mieszkaniec Lwowa 71,3%
Kobieta 46,0%	Kobieta 45,3%	Kobieta 43,2%
Grekokatolik 38,4%	Grekokatolik 37,5%	Mieszkaniec Ukrainy Zachodniej 36,9%
Mieszkaniec Ukrainy Zachodniej 38,1%	Mieszkaniec Ukrainy Zachodniej 37,3%	Grekokatolik 36,3%

Źródło: A. Kolodij, *Ukraiński regionalizm jak stan kulturo-politycznej spolaryzowanej*, Agora, nr 3, 2006, s. 77.

dzi jeszcze przed okresem samoidentyfikacji kulturowej³⁶. Małorosjanie prezentują dość amorficzną tożsamość polityczną i narodową, jednak to właśnie od nich zależy przyszłość Ukrainy.

Jednak specyfika podziałów kulturowych na Ukrainie polega na tym, że coraz częściej rozszczepienie społeczeństwa na dwie części odbierane jest jako główna przeszkoda na drodze ku konsolidacji narodu ukraińskiego oraz strukturalnym zmianom społeczno-politycznym. Pogląd ten ilustrują badania nad tożsamością mieszkańców Lwowa i Doniecka, prowadzone od 1994 r. przez Uniwersytet Lwowski.

Na podstawie danych wynikających z tabeli 3 można wysnuć następujące wnioski. Po pierwsze, w świetle badań Donieck rzeczywiście prezentuje się jako region „sowiecki”, na którym ukształtowała się rosyjsko-radziecka tożsamość i charakterystyczna dla niej orientacja „euroazjatycka” oraz niechęć wobec wartości zachodnich. Po drugie, badania odzwierciedlają zdecydowanie głębsze i bardziej skomplikowane rozbieżności w strukturze identyfikacji mieszkańców Lwowa i Doniecka. W badanym okresie w Doniecku dominuje jest tożsamość regionalna, będąca spuścizną posttotalitarną i konsekwencją budowania „narodu radzieckiego”. Na uwagę zasługuje wzmocnienie tego typu tożsamości w 2004 r., podczas Pomarańczowej Rewolucji. A. Kolodij twierdzi, że podczas rewolucji tożsamość doniecka zderzyła się z ogólnopolską tożsamością narodową, która w Doniecku odbierana jest jedynie jako przejaw innej tożsamości regionalnej, a mianowicie zachodniej³⁷. Zderzenie tych dwóch przeciwstawnych dyskursów spowodowało więc intensyfikację podziału regionalnego na arenie politycznej i kulturowej. W innej literaturze pojawia się zaś kategoria podwójnej tożsamości etnicznej. Wschód Ukrainy zamieszkuje około 45% ludzi z podwójną tożsamością, południe – 37,3%³⁸. Jednak słabość ukraińskiej tożsamości na wscho-

dzie i południu Ukrainy, zdaniem Zdioruka, nie świadczy o automatycznym przejściu na typ rosyjskiej tożsamości etnicznej, albowiem podwójna tożsamość (ukraińsko-rosyjsko-radziecka) jest źródłem osłabienia tożsamości narodowej w ogóle.

Niektórzy badacze kultury politycznej akcentują konieczność dostrzeżenia znaczenia historycznej tożsamości, będącej istotnym czynnikiem kształtowania solidarności grupowej. Jak zaznacza politolog T. Kuzio, pamięć historyczna jest jednym z komponentów tożsamości narodowej. W procesie dyskursywnej strukturyzacji przestrzeni narodowej oraz jej reprodukcji każde społeczeństwo zwraca się do swojej przeszłości oraz tworzy narrację o swej własnej historii, składającej się z różnych wydarzeń, postaci historycznych, obyczajów i świąt³⁹. Jednocześnie przestrzeń narodowa nie jest homogeniczna, bowiem w jej ramach toczy się walka różnych modeli przeszłości narodowej, co prowadzi do tego, że te same wydarzenia czy osoby mogą mieć różne konotacje w ramach tej samej przestrzeni narodowej. Na Ukrainie współistnieją nie tylko różne modele przeszłości narodowej, lecz także różne jej poziomy: lokalne, regionalne, ogólnopolskie itd. Analiza atrybutów tożsamości historycznej ma duże znaczenie ze względu na to, że czynnik historyczny jest istotny nie tylko dla funkcjonowania jakiegokolwiek grupy/wspólnoty, lecz także dla legitymizacji oraz znakowania przestrzeni politycznej oraz jej symbolicznych granic.

Z badań, których wyniki zamieszczone są w tab. 4 i 5, wynika, że brakuje w oficjalnym dyskursie narodowym modeli historycznych, które byłyby jednakowo akceptowane na wschodzie i zachodzie Ukrainy. Świadczy to o tym, że historia Ukrainy sprzed 1991 r. dzieli naród bardziej niż wydarzenia po 1991 r. potrafią go połączyć. Donieck i Lwów nie mają wspólnej interpretacji przeszłości narodowej. W Doniecku ponadto powstaje hybrydowy model tożsa-

Tabela 4. Ranking 10 najistotniejszych pozytywnych wydarzeń historycznych w ocenie mieszkańców Lwowa i Doniecka

Lwów			Donieck	
	wydarzenie	%	wydarzenie	%
1	Niezależność	36,5	Niezależność	27,7
2	Wybory 2004 r., Pomarańczowa Rewolucja	18,8	Umowa Perejaśławska 1654 r., połączenie z Rosją	17,0
3	Uchwalenie Konstytucji Ukrainy	8,8	Zwycięstwo w II wojnie światowej	11,6
4	Ukraińska Republika Ludowa, walki narodowowyzwoleńcze 1918–1921	4,7	Uchwalenie Konstytucji Ukrainy	4,8
5	Wojna B. Chmielnickiego	4,7	Wojna B. Chmielnickiego	3,2
6	Chrzest Rusi Kijowskiej	4,5	Rewolucja 1917 r.	3,2
7	Akt połączenia URL-ZURL	3,1	Wybór Janukowycza na stanowisko premiera	3,0
8	Zwycięstwo w II wojnie światowej	2,8	Ukraińska Republika Ludowa, walki narodowowyzwoleńcze 1918–1921	2,7
9	Rozpad ZSRR	2,1	Powstanie ZSRR	2,7
10	Kozaczyzna	1,8	Chrzest Rusi Kijowskiej	2,5
	Razem	87,8	Razem	78,4

Źródło: W. Sereda, *Regionalni wymiary ukraińskiego socjumu: historyczne mynule i nacjonalni identyczności*, Agora, nr 3, 2006, s. 37.

Tabela 5. Ranking 10 najistotniejszych negatywnych wydarzeń historycznych w ocenie mieszkańców Lwowa i Doniecka

Lwów			Donieck	
	wydarzenie	%	wydarzenie	%
1	Głód 1932–1933	12,6	Rozpad ZSRR, niezależność Ukrainy	20,3
2	II wojna światowa, holokaust	9,8	II wojna światowa, holokaust	16,6
3	Ukraina w składzie ZSRR	9,6	Wybory 2004 r.	10,2
4	Prezydentura L. Kuczmy	9,6	Pomarańczowa Rewolucja	8,5
5	Umowa Perejaśławska	9,3	Głód 1932–1933	8,5
6	Sfałszowane wybory 2004 r.	6,8	Czarnobyl	3,9
7	Czarnobyl	5,3	Represje stalinowskie	2,9
8	Rewolucja 1917 r.	3,4	Kryzys gospodarczy	2,2
9	Represje stalinowskie	3,3	Rewolucja 1917 r.	1,9
10	I wojna światowa	2,9	I wojna światowa	1,9
	Razem	72,2	Razem	77,3

Źródło: W. Sereda, *Regionalni wymiary ukraińskiego socjumu: historyczne mynule i nacjonalni identyczności*, Agora, nr 3, 2006, s. 38.

mości historycznej, który łączy jednocześnie elementy ukraińskiego i radzieckiego modelu przeszłości narodowej. Jednak takie dziwne współistnienie symboli kolonialnych i antykolonialnych, reprezentujących zarazem odrębne i przeciwstawne dyskursy, stanowi podstawowe źródło tzw. momentokracji – „zaspokojenia chwilowych potrzeb postkomunistycznej oligarchii (czyli utrzymania władzy i gromadzenia dóbr) przy braku jakiegokolwiek strategicznej wizji rozwoju państwa”⁴⁰. Można zaryzykować stwierdzenie, że rozbieżności w postrzeganiu przeszłości oraz odmiennosc orientacji i poglądów politycznych wśród mieszkańców różnych regionów Ukrainy pozostaną główną przeszkodą na drodze do stworzenia i implementacji zasad koherentnej polityki wewnętrznej i zagranicznej⁴¹.

W badaniach nad kulturą polityczną niektórzy badacze stawiają pytanie, czy różnice w systemie wartości na zachodzie i wschodzie Ukrainy należy traktować jako przejaw występowania różnych typów kultury politycznej? N. Pogorila, ukraiński kulturolog, wykorzystując z teorii Almonda i Verby oraz innych teoretyków szkoły behawioralnej takie indykatory kultury politycznej, jak partycypacja polityczna, polityczna kompetencja (wiedza na temat polityki, a zarazem percepcja własnej roli w społeczeństwie), poziom zaufania i satysfakcji z poziomu życia politycznego, dochodzi do wniosku, że podział regionalny na Ukrainie na wschód i zachód *de facto* nie istnieje⁴². Badaczka koncentruje się na określeniu ilościowych wskaźników partycypacji obywateli w wyborach oraz wiedzy na temat polityki. Jednak poza polem zainteresowania pozostają

takie elementy, jak motywacje, wartości oraz poziom obywatelskiej dojrzałości mieszkańców wschodu i zachodu Ukrainy. Amerykańscy badacze D. Loflynn i D. Bell, stawiając sobie za cel określenie geograficznych wariacji takich indykatorów kultury politycznej, jak obywatelska partycypacja oraz obywatelska kompetencja (*competence, empowerment*) w regionach Ukrainy, również dochodzą do wniosku, że „geograficzna klasteryzacja” Ukrainy nie jest wyraźna⁴³. Autorzy nie odkryli istotnych różnic w rozwoju kultury obywatelskiej, które mogłyby stać się barierą na drodze do ukształtowania społeczeństwa obywatelskiego na Ukrainie. Jak zauważa A. Kolodij, analiza regionalnych różnic w obszarze kultury politycznej powinna uwzględniać nade wszystko typ politycznej mobilizacji społeczeństwa, nie zaś jej poziom⁴⁴. Uwzględniając występowanie takich typów kultury politycznej, jak totalitarna czy klientelistyczna, można bowiem założyć, że mobilizacja typu totalitarnego w połączeniu z oligarchicznym klientelizmem (który zakorzenił się na Ukrainie Wschodniej, zwłaszcza zaś w Doniecku) stanowi jądro kultury politycznej mieszkańców Donbasu. Można zatem zaryzykować stwierdzenie, że kwantytatywne podejście do badań kultury politycznej na Ukrainie, zwłaszcza w regionalnym wymiarze, nie jest adekwatne i może stanowić źródło poważnych błędów merytorycznych i metodologicznych. Badając ukraińską kulturę polityczną w wymiarze ilościowym, należy zatem skupiać się na dokładnym określeniu katalogu wartości i motywacji poszczególnych działań oraz sfery orientacyjnej i ideologicznej.

- ¹ A. Jabłoński, *Kultura polityczna i jej przemiany*, [w:] A. Jabłoński, L. Sobkowiak (red.), *Studia z teorii polityki*, t. II, Wrocław 1998, s. 177.
- ² A. Jabłoński, *Kultura polityczna: tradycje i teorie*, [w:] Z. Blok (red.), *Teoretyczne i metodologiczne problemy badań nad kulturą polityczną*, Poznań 2005, s. 18.
- ³ G. Almond, S. Verba, *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton 1963, s. 15.
- ⁴ A. Jabłoński, *Kultura polityczna: tradycje i teorie...*, s. 19.
- ⁵ L. Diamond, *Konsolidacja demokracji i polityczna kultura*, [w:] *Demokrata. Antologia*, Kyiv 2005, s. 885.
- ⁶ *Ibidem*, s. 886.
- ⁷ A. Jabłoński, *Kultura polityczna: tradycje i teorie...*, s. 22.
- ⁸ W. Baluk, *Kształtowanie systemu partyjnego na Ukrainie*, Wrocław 2006, s. 57.
- ⁹ T. Kuzio, *Postradiański peretworennia w Ukraini: teoretyko-poriwnialnyj aspekt*, [w:] W. Isaiw (red.), *Ukraińskie suspiłstwo na szlachu peretworeń*, Kyiv 2004, s. 48.
- ¹⁰ *Ibidem*, s. 49.
- ¹¹ W. Baluk, *op. cit.*, s. 57.
- ¹² M. Riabczuk, *Dwie Ukrainy*, Wrocław 2004, s. 99.
- ¹³ S. Zdioruk, *Polityczna kultura gromadian Ukrainy: wektory zmin*, www.niss.gov.ua/book/Zdioruk2/02.pdf.
- ¹⁴ R. Szporluk, *Czomu Ukraińcy je Ukraincami?*, *Suczasnist'* nr 4, 2003, s. 19.
- ¹⁵ M. Riabczuk, *Od Małorosji do Ukrainy*, Kraków 2002, s. 25.
- ¹⁶ *Ibidem*, s. 27.
- ¹⁷ I. Solomadyn, *Humanitarne myslennia u koszykach identychnosti na „boluchy szwach” polikulturnosti*, [w:] *Ukraina: problema identychnosti*, Lviv 2003, s. 24.
- ¹⁸ *Ibidem*.
- ¹⁹ O. Homilko, *Posttotalitarnyj dyskurs: vidmova vid mynuloho chy poperedzennia majbutniomu?*, *Ukraina – problema identychnosti*, Instytut Kennana, Lwów, 18–21.09.2003, s. 27.
- ²⁰ M. Riabczuk, *Wid Malorosii do Ukrainy*, Kyiv 2000, s. 210.
- ²¹ M. Mychalczenko, *Ukrainskoe obszczestwo: transformacyja, modernizacyja ili limitrof Europy?*, Kyiv 2001, s. 204.
- ²² W. Lisowyj, *Problema hromadianskoi konsolidacji w suczasnij Ukraini*, www.varianty.org.ua/National_idea/Lisovyj.htm.
- ²³ O. Zabużko, *Notre Dame d'Ukraine: Ukrainka w konflikti mifologij*, Kyiv 2007, s. 32.
- ²⁴ *Ibidem*, s. 34.
- ²⁵ S. Zdioruk, *Polityczna kultura gromadian Ukrainy: wektory zmin*, www.niss.gov.ua/book/Zdioruk2/02.pdf.
- ²⁶ M. Riabczuk, *Zona widczużennia*, Kyiv 2004, s. 14–17.
- ²⁷ S. Zdioruk, *op. cit.*
- ²⁸ M. Riabczuk, *Dwie Ukrainy*, Wrocław 2004, s. 120.
- ²⁹ *Ibidem*.
- ³⁰ *Ibidem*.
- ³¹ S. Grabowski, *Kreoly, kreoly, nawkrug sami kreoly*, „Ji” 2001, nr 23, <http://www.ji.lviv.ua/n23texts/hra-bovskyj.htm>.
- ³² M. Riabczuk, *Dwie Ukrainy...*, s. 90.
- ³³ *Ibidem*, s. 29.
- ³⁴ *Ibidem*, s. 32.
- ³⁵ S. Zdioruk, *op. cit.*
- ³⁶ M. Riabczuk, *Wid Malorosii do Ukrainy: paradoksy zapizyniloho nacijetworennia*, <http://www.ukre-libris.com/riabczuk/index.html>.

- ³⁷ A. Kolodij, *Ukrainskyj regionalizm jak stan kulturo-politycznoi spolaryzowanosti*, Agora nr 3, 2006, s. 77.
- ³⁸ S. Zdioruk, *op. cit.*, s. 97.
- ³⁹ T. Kuzio, *Ukraine: State and Nation Building*, London 1998, s. 298.
- ⁴⁰ M. Riabczuk, *Dwie Ukrainy...*, s. 116.
- ⁴¹ W. Sereda, *Regionalni wymiry ukraińskoho sociumu: historyczne mynule i nacjonalni identyczności*, Agora nr 3, 2006, s. 40.
- ⁴² N. Pogorila, *Regionalni podily w Ukraini: kilka zapereczeń proty dychotomoo „schid–zachid”*, http://dialogs.org.ua/project_ua_full.php?m_id=1332
- ⁴³ A. Kolodij, *Ukrainskyj regionalizm jak stan kulturo-politycznoi spolaryzowanosti*, Agora nr 3, 2006, s. 83.
- ⁴⁴ *Ibidem*.

Bibliografia

- Almond G., Verba S. (1963), *The Civic Culture: Political Attitudes and democracy in Five Nations*, Princeton.
- Baluk W. (2006), *Kształtowanie systemu partyjnego na Ukrainie*, Wrocław.
- Diamond L. (2005), *Konsolidacja demokracji i polityczna kultura*, [w:] *Demokracja*, Kyiv.
- Grabowski S. (2001), *Kreoly, kreoly, nawkrug sami kreoly*, „Ji” nr 23.
- Homilko O. (2003), *Posttotalitarnyj dyskurs: vidmova vid mynuloho chy poperedzennia majbutniomu?*, *Ukraina – problema identyczności*, Instytut Kennana, Lwów, 18–21.09.
- Jabłoński A. (1998), *Kultura polityczna i jej przemiany*, [w:] A. Jabłoński, L. Sobkowiak (red.), *Studia z teorii polityki*, t. II, Wrocław.
- Jabłoński A. (2005), *Kultura polityczna: tradycje i teorie*, [w:] Z. Blok (red.), *Teoretyczne i metodologiczne problemy badań nad kulturą polityczną*, Poznań.
- Kolodij A. (2006), *Ukrainskyj regionalizm jak stan kulturo-politycznoi spolaryzowanosti*, Agora nr 3.
- Kuzio T. (1998), *Ukraine: State and Nation Building*, London.
- Kuzio T. (2004), *Postradiański peretworennia w Ukraini: teoretyko-poriwnialnyj aspekt*, [w:] W. Isaiw (red.), *Ukraińskie suspilstwo na szlachu peretworeń*, Kyiv.
- Lisowyj W., *Problema hromadianskoj konsolidaciji w suchasnij Ukraini*, www.varianty.org.ua/National_idea/Lisovy.htm.
- Mychalczenko M. (2001), *Ukrainskoe obszczestwo: transformacyja, modernizacyja Ili limitrof Europy?*, Kyiv.
- Pogorila N., *Regionalni podily w Ukraini: kilka zapereczeń proty dychotomoo „schid–zachid”*, http://dialogs.org.ua/project_ua_full.php?m_id=1332.
- Riabczuk M. (2000), *Wid Malorosii do Ukrainy*, Kyiv.
- Riabczuk M. (2002), *Od Małorosji do Ukrainy*, Kraków.
- Riabczuk M. (2004), *Dwie Ukrainy*, Wrocław.
- Riabczuk M. (2004), *Zona widczużennia*, Kyiv.
- Sereda W. (2006), *Regionalni wymiry ukraińskoho sociumu: historyczne mynule i nacjonalni identyczności*, Agora nr 3.
- Solomadyn I. (2003), *Humanitarne myslennia u koszykach identyczności na „boluchykh szwach” polikulturnosti*, [w:] *Ukraina: problema identyczności*, Lviv.
- Szporluk R. (2003), *Czomu Ukrainci je Ukrainciamy?*, *Suchasnist’* nr 4.
- Zabużko O. (2007), *Notre Dame d’Ukraine: Ukrainka w konfliktach mifologij*, Kyiv.
- Zdioruk S., *Polityczna kultura gromadian Ukrainy: wektory zmin*, www.niss.gov.ua/book/Zdioruk2/02.pdf.

Political culture in Ukraine in the transformation process

Summary

The article aims to define and describe the whole process of political culture formation in Ukraine. There is a hypothesis that this process is still undergoing and the aim of creating a civic political culture has not been achieved yet. The author explains the reasons for the slowdown in the both processes. However, the article primarily focuses on the stems of the slow structuring of the national identity and further domination of the national ambivalence.

In conclusion, independent Ukraine and its nation still live according to the Soviet social and political rules. Its institutions, elites, political style and administration, political culture in terms of its mimicry and heterogenic forms, even its corruption style in a completely natural way stem from the Soviet system. Moreover, this Soviet legacy is more visible in the contemporary Ukrainian society, which is still more likely to accept "Soviet experiment" due to a total lack of any kind of tradition or historical roots of the civic society in Ukraine.